

Erden Akbulut

1952’de İstanbul’da doğdu. Galatasaray Lisesi ve AÜ SBF mezunu. 1976’dan itibaren değişik yayınevlerinde çevirmen ve redaktör, süreli yayınlarda yazar ve redaktör olarak çalıştı. 1998’den beri Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı’nda (TÜSTAV) yönetici olarak çalışıyor. Yayımlanmış kitapları: *Komintern Belgelerinde Nâzım Hikmet* (TÜSTAV Yayınları, 2002), *1963-1965 TKP Belgelerinde İşçi-Demokrasi Hareketi ve TİP* (TÜSTAV Yayınları, 2003), *TKP MK Dış Bürosu 1965 Tartışmaları* (TÜSTAV Yayınları, 2004), *1929 TKP Davası* (TÜSTAV Yayınları, 2005), *Milli Azadlık Savaşı Anıları* (TÜSTAV Yayınları, 2006), *Zeki Başıntar* (2. Baskı, Sosyal Tarih Yayınları, 2018), *Dr. Şefik Hüsnü Deymer* (Sosyal Tarih Yayınları, 2010), *TKP 1965 Tartışmaları Muhalefet Mektupları* (Sosyal Tarih Yayınları, 2011), *Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (1920-1923)* (Mete Tunçay ile, İletişim Yayınları, 2016), *Beynelmilel İşçiler İttihadı* (Mete Tunçay ile, İletişim Yayınları, 2016), *Türkiye Komünist Partisi’nin Kuruluşu, 1919-1925* (Mete Tunçay ile, Yordam Kitap, gözden geçirilmiş ve genişletilmiş 2. Basım, 2023), *TKP MK Genel Sekreteri İsmail Bilen Belgelerle Yaşam Öyküsü* (Sosyal Tarih Yayınları, 2020).

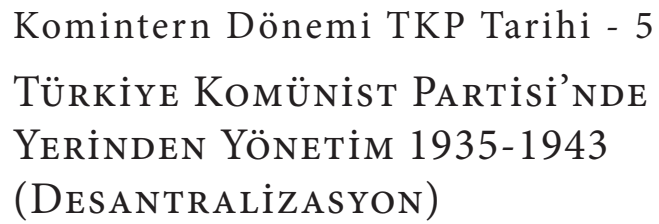
Yayımlanmış çevirilerinden bazıları: *Komünist Enternasyonal (1919-1943)* (Yordam Kitap, 2016), *Bilinmeyen Devrim* (Ayrıntı Yayınları, 2017), *Komintern’in Seyyar Militaları* (Yordam Kitap, 2018), *İkinci Enternasyonal 1889-1923* (Yordam Kitap, 2020).

Erol Ülker

İşık Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesi. 1999 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü’nden mezun oldu. 2003 yılında Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü’nden, 2004 yılında Merkezi Avrupa Üniversitesi Milliyetçilik Çalışmaları Bölümü’nden yüksek lisans dereceleri aldı. 2013 yılında Şikago Üniversitesi Tarih Bölümü’nde doktora eğitimini tamamladı. TÜSTAV’da yönetici olarak çalışan Erol Ülker’in başlıca akademik ilgi alanları arasında Osmanlı Türkiye siyasi ve sosyal tarihi, milliyetçilik, sosyalist ve komünist hareketler ve emek tarihi yer almaktadır.

Yayımlanmış kitapları arasında: *Mütareke’nin İlk Yıllarında İstanbul’da Direniş ve Sol, 1918-1920* (Sosyal Tarih Yayınları, 2020), *Türkiye’nin Yakın Tarihi’nde Emek, Toplum ve Siyaset 1980-2002*, (Tayfun Mertan ile derleme, Sosyal Tarih Yayınları, 2022), *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Mesleki Temsil ve Sol* (Yordam Kitap, 2023), *TKP’nin Kuruluş Süreci* (Derleyen; Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2025), *Ulus Devletin Eşiğinde İstanbul İşgal, Direniş ve Siyasal Mücadele 1918-1923* (Koç Üniversitesi Yayınları, 2026) bulunmaktadır.

Erden Akbulut ile Erol Ülker’in ortak çalışmaları: *100 Yılın Ötesinde Ekim Devrimi ve Türkiye* (Sosyal Tarih Yayınları, 2020), *Hafî TKP ve THİF Genel Sekreteri Salih Hacıoğlu Belgelerle Yaşamöyküsü* (Sosyal Tarih Yayınları, 2020), *Türkiye Komünist Partisi’nin Bolşevikleşmesi 1925-1928* (Yordam Kitap, 2021), *Komintern, TKP ve Kürt İsyanları* (Yordam Kitap, 2022); *Türkiye Komünist Partisi’nin Bölünmesi 1928-1932* (Yordam Kitap, 2023), *Türkiye Komünist Partisi’nde Yeni Arayışlar 1933-1935* (Yordam Kitap, 2025).

Erden Akbulut - Erol Ülker

Yordam Kitap: 489 • Türkiye Komünist Partisi'nde Yerinden Yönetim 1935-1943

Erden Akbulut - Erol Ülker • ISBN 978-605-172-882-7

Düzeltilme: Didem Gerçek • *Kapak ve İç Tasarım:* Savaş Çekiç

Sayfa Düzeni: Gönül Göner • *Birinci Basım:* Eylül 2026

© Erden Akbulut-Erol Ülker, 2026 © Yordam Kitap, 2026

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 44790)

Kuloğlu Mah. Altıpatlar Sokak Çubukçu Çıkmazı No.1/A Beyoğlu-İstanbul

Tel: +90 212 528 19 10 • **W:** www.yordamkitap.com • **E:** info@yordamkitap.com

www.facebook.com/YordamKitap • www.twitter.com/YordamKitap

www.instagram.com/yordamkitap • <https://bsky.app/profile/yordamkitap.bsky.social>

Baskı: **Meral Tatar** (Ceylan Matbaa) (Sertifika: 79710)

Maltepe Mah. Davutpaşa Cad.

Güven İş Merkezi B Blok

No.83/3 İç Kapı No: 317

Zeytinburnu / İstanbul

Komintern Dönemi TKP Tarihi - 5
TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ'NDE
YERİNDEN YÖNETİM 1935-1943
(DESANTRALİZASYON)

İçindekiler

TEŞEKKÜR	11
SUNUŞ	13
ÖN OKUMA PARÇALARI	21
ZEKİ BAŞTIMAR'IN TKP MK DIŞ BÜROSU 1962 KONFERANSI RAPORU'NDAN VE SON SÖZÜ'NDEN	23
ZEKİ BAŞTIMAR'IN "KOMÜNİST ENTERNASYONALİNİN VII. KONGRESİ'NİN 30'UNCU YILDÖNÜMÜ KUTLAMA TOPLANTISI" KONUŞMASINDAN	26
İSMAİL BİLEN'İN "T.K.P.-Yİ İÇİNDEN KEMİREN YIKICI AKIMLAR" YAZISINDAN	28
7. KONGRE'DEN FESHE KADAR KOMİTERN	29
I. KOMİTERN 7. KONGRESİ'NİN ÖRGÜTSEL TALİMATLARI	29
II. KOMİTERN YÖNETİM KURULU VE ONUN YÖNETİCİ ORGANLARI (AĞUSTOS 1935)	31
III. ENTERNASYONAL KONTROL KOMİSYONU (EKK)	44
IV. EYLÜL 1935 – AĞUSTOS 1939 ARASINDA YÖNETİM ORGANLARI	45
V. KEYK SEKRETARYASI'NIN EYLÜL 1935 – AĞUSTOS 1939 ARASINDAKİ YÖNETİM ORGANLARI	49
VI. KEYK'DEKİ KP TEMSİLCİLERİ	52
VII. KEYK SEKRETARYA BÜROSU	52
VIII. EĞİTİM KURUMLARI	53
IX. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI BAŞINDA KEYK APARATI (22 HAZİRAN 1941'E KADAR)	53
X. 22 HAZİRAN 1941'DEN KOMİTERN'İN FESHİNE KADAR KEYK APARATI	56
XI. ENTERNASYONAL KONTROL KOMİSYONU (EKK)	60
XII. KOMİTERN'İN FESHİ. RKP(b) ULUSLARARASI ENFORMASYON DEPARTMANI'NIN KURULMASI	60

BÖLÜM 1

KOMİNTERN 7. KONGRESİ VE SONRASINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR	67
DR. ŞEFİK HÜSNÜ’NÜN KOMİNTERN	
7. KONGRESİ’NDE YAPTIĞI KONUŞMA	69
DR. HİKMET KIVILCIMLI İLE DR. ŞEFİK HÜSNÜ MEKTUPLAŞMASI	85
MARKSİZM BİBLİYOTEĞİ YAYINLARI	95
REŞAT FUAT İLE DR. ŞEFİK HÜSNÜ YAZIŞMALARI	102
KASIM 1935’TEKİ DIŞ BÜRO TOPLANTILARI	115
KOMİNTERN 7. KONGRESİ’NDEN SONRAKİ	
FAALİYET VE DİMİTROV’A RAPOR	120
ORAK ÇEKİÇ GAZETESİNİN	
ARALIK 1935’TE BAŞLAYAN YENİ DÖNEMİ	124

BÖLÜM 2

1936 YILININ İLK YARISI	133
1936 YILININ İLK DIŞ BÜRO TOPLANTISI	135
KADRO SORUNU	137
DIŞ BÜRO TOPLANTISI VE FERDİ’NİN PARTİ TEMSİLCİLİĞİ SORUNU	144
KEYK PREZİDYUM KARARI	156
MEMLEKETTE MARAT’IN SEKRETERLİK DÖNEMİ	160
YENİ BİR SİYASİ TAKTİĞE DOĞRU	163

BÖLÜM 3

1936 YILI ORAK ÇEKİÇ GAZETELERİ	167
---------------------------------------	-----

BÖLÜM 4

“TÜRK SORUNU”YLA İLGİLİ KARAR İÇİN HAZIRLIK ÇALIŞMALARI	221
DR. ŞEFİK HÜSNÜ’NÜN ANALİZLERİ VE	
HAZIRLADIĞI KARAR TASLAKLARI	223
TÜRKİYE İLE İLGİLİ RAPORLAR	243
YENİ TAKTİK HAKKINDA TÜRKİYE’YE BİLGİ	259

BÖLÜM 5

DESANTRALİZASYON TOPLANTILARI VE KARARLAR	265
---	-----

BÖLÜM 6

1937’NİN İLK YARISINDA TÜRKİYE’DEKİ ÇALIŞMALAR	301
TÜRKİYE İLE İLGİLİ RAPORLAR	303
SABİHA SERTEL’İN FAALİYETLERİ	310

BÖLÜM 7

YENİ YÖNETİM – YENİ ÇALIŞMA TARZI	327
REŞAT FUAT'IN TÜRKİYE'YE DÖNÜŞÜ İLE İLGİLİ KARAR SÜRECİ	329
DR. ŞEFİK HÜSNÜ'NÜ[N] TÜRKİYE'YE DÖNÜŞÜ İLE İLGİLİ KARAR SÜRECİ	337
DR. ŞEFİK HÜSNÜ'NÜN SOVYETLER BİRLİĞİ'NDEN AYRILIŞI PARİS'TE İKAMETİ VE TÜRKİYE'YE DÖNÜŞÜ	348
REŞAT FUAT'IN TUTUKLANMASI	351
YENİ MERKEZ YÖNETİMİNİN TESPİTİ	361
MARAT'IN TKP TEMSİLCİSİ ATANMASI	363
MARAT'IN TÜRKİYE'DEKİ ÇALIŞMA RAPORU	365
DERSİM OLAYLARI VE TKP	380
DR. ŞEFİK HÜSNÜ İLE MARAT YAZIŞMALARI	386
MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ÜN ÖLÜMÜ	391

BÖLÜM 8

HARP OKULU VE DONANMA DAVALARI VE YÜKSELEN ANTI-KOMÜNİZM	405
HÜKÜMDEN SONRA DR. HİKMET'İN GİRİŞİMİ	454
İTİRAZ VE AF BAŞVURULARI	456
ANTI-KOMÜNİST KAMPANYA	464

BÖLÜM 9

YERİNDEN YÖNETİM DÖNEMİ VE KOMİNTERN'İN KAPATILMASI	475
LEGAL FAALİYETLER VE ÖRGÜTSEL DURUM	477
KOMİNTERN'İN TÜRKİYE MESELESİ ÜZERİNE TEZLERİ	486
TÜRK-İNGİLİZ-FRANSIZ ANTLAŞMALARI VE TKP	494
MERKEZ KOMİTESİ TOPLANTILARI	501
KOMİNTERN'İN DAĞITILMASI SÜRECİ	509
EK 1 - 15'LER HATIRASI	515
KUTV'DE ANMA	515
SALİH ZEKİ'NİN HATIRASI	523
MUSTAFA SUPHİ'NİN HAREKÂTI	533
MUSTAFA SUPHİ HAKKINDA KADRO ŞUBESİ RAPORU	537
EK 2 - KUTV	539
TANIKLIKLAR	567
NÂZİM HİKMET'LE BİRLİKTE KURDUĞUMUZ İLLEGAL(!) ÖRGÜT	567
1936 YILINDAN BİR BROŞÜR	576
KRONOLOJİ Eylül 1935 – Haziran 1943	597

TEŞEKKÜR

Bu çalışmamızda da;

RGASPI'deki belgelerin bulunması ve TÜSTAV'a kazandırılması çalışmaları konusunda Bilal Şen ve Atilla Balcıoğlu'na;

Eski Türkçe belgelerin transliterasyonu konusunda Yücel Demirel, Banu İşlet, Meral Bayülgen, Emel Seyhan Atasoy, Cemile Moraloğlu Kesim'e;

Rusça belgelerin çevirisi konusunda Rüstem Aziz, Serdar Arıkan ve Aziz Seçilmiş'e;

Almanca belgelerin çevirisi konusunda Rüstem Aziz'e ve Ahmet Baran Bol'a teşekkür ediyoruz.

Erden Akbulut - Erol Ülker

SUNUŞ

Bu kitapla birlikte ilki merhum hocamız Mete Tunçay'ın da imzasıyla Ekim 2020'de yayınlanan (ve Aralık 2023'te ikinci baskısı çıkan) *Komintern Dönemi TKP Tarihi* üst başlıklı beş ciltlik çalışmamızın sonuna gelmiş bulunuyoruz. 1935-1943 dönemine odaklanan bu son cilde kadar, Ekim Devrimi'nin yarattığı istisnai tarihsel bağlamda ortaya çıkan komünist öbeklerden başlayarak, TKP'nin Komintern'e bağlı birleşik bir parti olarak kuruluş sürecini ve partinin sonraki yıllarda nasıl evrildiğini ele aldık. Şimdiye kadar Komintern'in değişen ve dönüşen yönelimlerinden, parti içi tartışmalar ve bölünmelerden, uluslararası konjonktürden, Türkiye'nin içinden geçtiği çalkantılar ve krizlerden ayrı, tüm bu karmaşık süreçlerden izole bir TKP tarihi yazılamayacağını gördük. Aynı şey, bu cildin odaklandığı, yaklaşık olarak Temmuz-Ağustos 1935'te Moskova'da toplanan Komintern 7. Kongresi'nden Haziran 1943'te Komintern'in dağıtılmasına kadar uzanan kritik dönem için de söylenebilir. 1937 yılında Komintern tarafından TKP için alınan, tarihyazımında desantralizasyon ya da separat olarak bilinen karar, konumuz açısından bu kritik dönemin en önemli gelişmelerinden biridir.

TKP'nin desantralizasyonu ilk kez 1937 yılında alınan ve uygulanan bir karar değildi. Çalışmamızın *Türkiye Komünist Partisi'nde Yeni Arayışlar 1933-1935* başlıklı dördüncü cildinde gördüğümüz gibi 1932 yılının ikinci yarısında, hizipleşme ve polis baskısı altında zayıflayan parti örgütünün güçlendirilebilmesi için öncelikle TKP'nin merkezsizleştirilmesi kararı alınmıştı. Bu, ülke içindeki Merkez Komitesi'nin dağıtılması, partinin yeniden örgütlenmesi sorumluluğunun geçici olarak Dış Büro tarafından üstlenilmesi anlamına geliyordu. Komintern Yürütme Kurulu'nun (KEYK) desteğine sahip olduğu ima edilen desantralizasyon kararı, Türkiye'deki yerel örgütlerin çoğaltılması, etkinliklerinin arttırılması ve parti merkeziyle ilişkilerinin zayıfladığında ya da koptuğunda dahi bağımsız inisiyatifler geliştirebilmesini öngörüyordu. Kısacası desantralizasyon, ancak Eczacı Vasıf'ın Ocak 1933'te İstanbul'a varmasıyla fiilen başlayabildiği anlaşılan bir yeniden örgütlenme sürecinin parçasıydı ve Kasım 1933'te İstanbul'da gerçekleşen TKP MK Plenum toplantısının ardından 1934 başlarında Dr. Şefik Hüsnü'nün KEYK'e bu konudaki başvurusuyla sona ermişti.

1932-1933 döneminde yürürlüğe konan desantralizasyon, Komintern'in 6. Kongresi'nde hâkim olan "sınıfa karşı sınıf" yönelimi ve bunun TKP açısından izdüşümü olarak benimsenerek "Kahrolsun Kemalist Diktatörlük!" sloganında

ifade bulan politik hattan bağımsız değildi. Sosyal sınıflar ve devletler arasındaki çatışmalar keskinleşir, yeni bir devrimler ve savaşlar dönemine girilirken, TKP sınıf mücadelesine yön verebilecek daha kararlı ve aktif bir örgüt haline gelmeli, işçiler, işsizler ve köylüler arasında kitle çalışması yürütebilecek örgütsel kapasiteye ulaşabilmelidir. Fiilen bölünmüş halde olan, muhalefet ve polis baskısıyla yıpranan, önceki yıllarda olduğu gibi 1932'de TKP 2. Aktif (Defterdar) Konferansı ertesinde en önemli kadroları ve Merkez Komitesi üyelerinin önemli bir kısmı tutuklanan TKP bu sorumluluğu alabilecek kapasiteden yoksun görünmekte, bu nedenle desantralizasyona paralel olarak bir yeniden örgütlenme sürecine ihtiyaç duyulmaktadır.

Benzer bir şekilde 1937'de yürürlüğe konan desantralizasyon da Komintern'den, özellikle Temmuz-Ağustos 1935 tarihli 7. Kongre'de benimsenen halk cephesi politikasından bağımsız değildir. Halk cephesi, 1928 yılında Komintern 6. Kongresi'nde benimsenen "sınıfa karşı sınıf" stratejisinin, Nazilerin Ocak 1933'te Almanya'da iktidara gelmesi ve tüm Avrupa'da, özellikle Fransa'da faşist hareketlerin daha da güç kazanması neticesinde iflas etmesiyle, bu gelişmeleri frenleyebilecek bir politika olarak gündeme gelmiştir. Bu yeni strateji yükselen faşizme karşı, yalnızca daha önce sosyal faşist olarak da nitelendirilen sosyal demokrat ve sosyalist çevrelerle değil, tüm antifaşist güçlerle, örneğin Fransa'da Radikal Parti'yle de ittifaklar geliştirmeyi öngörmektedir.

Komintern'in 7. Kongresi'nde benimsenen halk cephesi stratejisinin, TKP'nin en genel politik yönelimleri, Kemalizme karşı tutumu ve CHP'yle ilişkileri açısından da son derece önemli sonuçlar doğurması kaçınılmazdır. Bu konu henüz 7. Kongre devam ederken TKP liderliğinin gündemindedir. Şefik Hüsnü burada yaptığı konuşmada, bir yandan mevcut rejimi Kemalist diktatörlük olarak adlandırmaya devam ederken, Türkiye'de bir sosyal demokrat fırka olmadığını vurgular. Dolayısıyla müttehit (birleşik) cephe politikası Şefik Hüsnü için bir sınıfsal ittifak meselesidir. Komünistler "müstakil ve Kemalist amele birliklerine ve cemiyetlerine" girmeli, "islahatçı, milliyetçi v.s. temayüllerdeki amelelerle el ele omuz omuza patronlara karşı mücadele" etmeli, Kemalist amelelerle anlaşarak işçi cemiyetleri ve bunları bir araya getirecek bir işçi konfederasyonu kurmalıdır. Parti, birleşik işçi cephesiyle yetinmemeli, ayrıca hoşnutsuz köylüler, küçük memur ve müstahdemin gibi farklı sosyal tabakaları da mobilize edecek "geniş bir demokratik halk hareketi" oluşturmak için çaba sarf etmelidir.

Bu erken aşamada Şefik Hüsnü'nün cephe politikası hakkındaki görüşleriyle Komintern çizgisi arasında bir açığı olduğu anlaşılıyor. Nitekim 21 Mart 1936 tarihli TKP Dış Büro toplantısına Komintern Doğu Sekreterliği adına katılan Miller, Şefik Hüsnü'nün 7. Kongre konuşmasından yola çıkarak, onun halk cephesi politikasından, Kemalizme karşı demokratik talepleri kazanmak için halkı seferber etmeyi anladığını belirtir ve Kürdistan'ı da bu sürece dâhil etmek istediğini bilhassa vurgular. Oysa Kürdistan'ı halk cephesine dâhil etmek, onun bağım-

sızlığını da savunmak anlamına gelecektir ki bu, orada kök salmış olan “İngiliz emperyalizmine ve Fransız ajanlarına” hizmet etmek anlamına gelecektir.

Şefik Hüsnü’nün halk cephesi konusundaki tutumlarına yön veren mesele, yalnızca Türkiye’de bir sosyal demokrat parti eksikliği ve bu nedenle cephenin hangi siyasal aktörlerle kurulabileceği sorusu değil, aynı zamanda faşizmin burada görece olarak etkisiz bir siyasal hareket olduğu yönündeki görüşüdür. Bunu 7. Kongre’deki konuşmasında açık bir şekilde dile getirir. Türkiye’de, Hitler’in iktidara geçmesinden sonra “Alman üniversitelerinde tahsil görmüş münevverler muhitinden bir faşist cereyanı” doğduğunu belirtir, ancak bunun bir kitle hareketi haline gelemediğini vurgular. Dimitrov’a hitaben yazdığı Komintern’in 7. Kongre kararlarının Türkiye’de uygulanması hakkındaki Aralık 1935 tarihli raporunda ise faşizme karşı mücadelenin TKP açısından Avrupa ülkelerine kıyasla ikincil bir konu olduğunu söyler:

Türkiye’de faşizme karşı savaş, düşüş aşamasındaki kapitalist ülkelerdekine kıyasla koşulların özelliğinden dolayı aynı önemde değildir. Bu savaş kamuoyunu pek fazla ilgilendirmemekte, demokratik özgürlükler mücadelemize belirli bir ilavedir. Parti şimdiye kadar küçük burjuvazinin kültür teşkilatlarıyla ve memnuniyetsiz Kemalistlerin sol kanadıyla demokrasi uğrunda emperyalizme ve savaşa karşı ortak mücadele için halk cephesi oluşturma konusunda hiçbir girişimde bulunmamıştır.

Dolayısıyla Miller, 21 Mart toplantısı öncesine atıfta bulunarak Şefik Hüsnü’nün halk cephesi politikasını; Kemalist iktidara demokratik talepleri kabul ettirecek sınıfsal bir seferberlik stratejisi olarak kavradığını belirtmekte haklıdır. Nitekim faşizmin ikincil bir tehlike görüldüğü, TKP dışında bir muhalefet odağının ve sosyal demokrasinin bulunmadığı bu siyasal bağlamda halk cephesi ancak belirli koşullarda uygulanabilirdi. Bu strateji; merkezinde birleşik bir işçi cephesinin yer aldığı, komünistlerin öncülük ettiği ve yoksul köylü kitleleri ile ulusal azınlıkların yanı sıra bürokrasi ve küçük burjuvazinin farklı katmanlarını da demokratik talepler etrafında mobilize eden bir yapıda hayata geçirilebilirdi. Bu açıdan bakıldığında, Şefik Hüsnü için halk cephesi stratejisinin bir kopuş, tamamıyla yeni bir politik yönelişten ziyade, önceki dönemlerde TKP’nin uygulamasını savunduğu çizgiyle uyumlu bir siyasal hattı temsil ettiği söylenebilir.

Tam da bu nedenle Fahri (Baytar Ali Cevdet), Mart 1936 tarihli aynı Dış Büro toplantısında Türkiye’de halk cephesi ve tek cephe konusunda bir görüş birliği bulunmadığını belirtir. Türkiye’den dönen Reşat Fuat, burjuvazi içinde emperyalizmle uzlaşma eğiliminde olan komprador bir kesimin olduğunu, halk cephesi politikasının bu kesimlerle beraber “eski derebeylik irticayla mücadeleyi” de öne çıkardığını vurgular. Türkiye’de faşizm yoktur ancak faşist temayüller ve örgütlenmeler vardır ki parti burjuvazinin bir kısmıyla [komprador olmayanlarla] birlikte faşist eğilimlere karşı mücadele etmelidir. Zeki Baştımar emperyalizmle ve faşizmle mücadelenin birbirinden ayıramayacağını vurgula-

makta, Fahri Kemalistler iktisadi kumanda mevkiini almışken emperyalizme karşı mücadelenin halk cephesi politikasının merkezinde yer alamayacağını ima etmektedir. Miller ise asıl hedefin Kemalist burjuvazi olduğunu kabul etse de bu kesimin üstesinden gelebilmek için faşist ve feodal unsurlarla mücadele etmek gereğine işaret eder.

Mart 1936 Dış Büro toplantısı, halk cephesi politikasının öngördüğü politik yönelimler ve ittifaklar konularındaki farklılıkların Şefik Hüsnü, Reşat Fuat ve Zeki Baştımar'dan oluşan bir komisyonda tartışılması kararıyla sona erer. Aynı stratejinin TKP'nin örgütlenme anlayışı ve pratik faaliyetlerine etkisinin ise daha az tartışmalı bir mesele olduğu anlaşıyor. Komünistlerin Kemalist taban örgütlerine girerek çalışmalarda bulunması, yasal zeminde faaliyet arayışları ve yayınlar, Komintern 7. Kongresi'nden önce de karşımıza çıkan konulardır. Nitekim Şefik Hüsnü'nün gerek bu kongrede yaptığı konuşma, gerek sonraki Dış Büro toplantılarındaki ifadelerinde yasal faaliyetleri arttırma ve komünistlerin kontrolünde olmayan örgütlerde kitle çalışması yürütmenin önemini vurguladığı görülür. 25 Ocak 1936 tarihli Dış Büro toplantısında partinin yasal zemine taşınması konusunda daha net önerilerde bulunur; buna ilişkin olarak sosyal sorunları gündemde tutacak bir yayın ve dernek faaliyetinin önemine dikkat çekerek, bu tür faaliyetlerin bir halk cephesinin kuruluşuna nasıl hizmet edeceğini vurgular, partinin niteliksel ve niceliksel olarak kadro birikiminin nasıl geliştirilmesi gerektiğini tartışır.

Kısa süre önce Türkiye'den Moskova'ya dönen Reşat Fuat'ın verdiği rapor, daha sonra desantralizasyon sürecinin de önemli meselelerinden biri haline gelecek olan TKP üyelerinin Kemalist meslek ve taban örgütleri içindeki faaliyetlerinde aşama kaydettiği iddiasındadır. Partinin ülke içinde yeniden örgütlenme ve kitle faaliyeti konularında başarılar kazandığı Fahri tarafından da ifade edilmiştir. Bu konuda gerek Şefik Hüsnü, gerek Zeki Baştımar'ın dile getirdiği eleştiriler daha ziyade uygulamadaki aksaklıklara ilişkindir ki, Reşat Fuat eleştirilere cevap verirken Dış Büro'nun yaşanan aksaklıklardaki payına işaret eder. Bu sıralarda, yaklaşık bir yıl önce Reşat Fuat ile birlikte Türkiye'ye dönmüş olan Marat (İsmail Bilen) TKP MK Sekreteri olarak Reşat Fuat'ın yerini almış, Reşat Fuat ise 21 Mart 1936 tarihli Dış Büro toplantısının sonunda Şefik Hüsnü yerine TKP'nin Komintern nezdindeki temsilcisi seçilmiştir.

Tam da Dış Büro toplantısında halk cephesi politikaları ve ittifakları hakkında farklı görüşler olduğu tartışılırken, Şefik Hüsnü söz konusu stratejinin Türkiye bağlamında uygulanması konusundaki belirsizlikleri ortadan kaldırmaya yönelik fıkırsel ve teorik bir çaba içindedir. Şefik Hüsnü'nün Mart ve Eylül 1936 tarihleri arasında hazırladığı raporlar, KEYK'nin "Türk Sorunu"nu merkezî düzeyde ele almasını önceleyen bir hazırlık süreci olarak görülebilir. Şefik Hüsnü'nün bu çerçeveyi oluştururken çıkış noktası, TKP'nin 1929 krizi ve sonrasına ilişkin tespitlerinin eleştirisidir. Kemalist burjuvazi kriz döneminde

büyük toprak sahipleri ve büyük ticaret burjuvazisinin baskısıyla emperyalizmle uzlaşma eğilimi göstermiş, parti bu yönelimi mahkûm ederek “Kemalistlerin iktidarına karşı ‘işçi-köylü hükümeti’ şiarıyla” çıkmıştır. Ancak bu yönelim bir dogma halini almış, Kemalistlerin tutumlarının nesnel koşulların değişmesiyle dönüşebileceği göz ardı edilmiş, neticede TKP kitlelerden uzaklaşmıştır. Şefik Hüsnü oldukça kapsamlı bir siyasal-iktisadi analize dayanarak büyük toprak sahipleri ve ticaret burjuvazisinin gerici yönelimlerine karşı TKP’nin Kemalistler arasındaki reformcu ve ilerici kanatla ittifak yapması gereğini vurgular. Bu ittifak antifaşist bir karaktere sahip olmalıdır. Gençlik ve devlet aygıtı, Nazi Almanyası’nın Türkiye’de genişleyen siyasal ve iktisadi hâkimiyetine yaslanan faşist tehditten korunmalıdır. TKP kararlı biçimde faaliyetlerini yasal alana taşımali, etkisi altındaki kişileri kültür derneği, yardımlaşma sandığı, kooperatif gibi legal bir teşkilata yönlendirmeli, kitleleri hükümet tarafından uygulanan reformların güçlendirilmesi, emekçi halkın refahının arttırılması için seferber etmelidir.

Şefik Hüsnü’nün Mart-Eylül 1936’da hazırladığı raporlar Türkiye’de demokratik bir halk cephesi politikasını ete kemiğe büründürme çabasıdır ve eleştirilerle karşılaşsa da KEYK’nin yılın sonlarına doğru TKP/Türk Sorunu hakkında yapacağı tartışmalara zemin oluşturur. 5 Kasım 1936’da başlayan KEYK tartışmalarının ana vurgusu, TKP’nin Kemalistlere yönelik yanlış analizleri ve iktidar partisi CHP’ye karşı fazlasıyla muarız tutumu nedeniyle rejimin ilerici yanlarını gözden kaçırmasıdır. Komünist Enternasyonal Sekreteryası tarafından 14 Şubat 1937’de kabul edilen, Ocak 1937 tarihli Türkiye Komünist Partisi’nin Çalışması ve Taktiği Üstüne Karar’a göre bu sektör tutum TKP’yi Kemalist hareket içindeki reformcu ve ilerici kesimlerle ittifak olanağından mahrum bırakmış, sonuçta parti kitlelerle bağlarını kaybederek izole olmuştur. Bu noktada yapılması gereken TKP’nin ve faaliyetlerinin yasallaştırılması, sektör çizgiden tamamen vazgeçilerek her bir komünistin kitle örgütlerine katılması, faşizm, onun savaş kışkırtıcılığı ve ülke içindeki gericiliğe karşı özgürlük ve barış yanlısı tüm güçlerin tek bir halk hareketine çekilmesidir. Sekreteryanın Türk Sorununu Düzene Koyma Kararı’na göre TKP yönetimi için 5-7 kişilik bir Merkez Komitesi tayin edilecek ve bunların Türkiye’deki ikametleri yasal hale getirilecek, legalize edilemeyen MK üyeleriyle legal durumda olanlar arasındaki ilişkiler tamamen gizli kalacak, yasal durumdakilerin partiyle ilişkileri de gizli tutulacaktır. Parti çalışmaları tamamen yasal kitle örgütlerine yönlendirilecek ve parti örgütü yeni çalışma tarzına uygun bir duruma getirilecektir. MK’nin kitle örgütlerinde çalışan parti üyeleriyle ilişkileriye MK tarafından belirlenmiş temsilciler aracılığıyla ve tamamen gizli olarak yürütülecektir. Tüm illegal literatür ve yayın faaliyetlerinden, yasal zeminde sürdürülen çalışmaları riske atmamak için vazgeçilecektir.

Sonuçta, mevcut literatürde TKP’nin desantralizasyonu ya da separat olarak adlandırılan süreç 14 Şubat ve 15 Şubat 1937’de kabul edilerek 22 Şubat 1937’de

KEYK Sekreterliği tarafından tanzim edilen üç ayrı tasarı ile karar altına alınmıştır: Sekreteryanın Türk Sorununu Düzene Koyma Kararı, Türkiye Komünist Partisi'nin Çalışması ve Taktiği Üzerine Karar, Türkiye Komünist Fırkası Merkez Komitesi'nin Beyannamesi MK'nin Çağrısı (Türkiye Komünist Partisi Çağrısı). Parti örgütlenmesi için son derece geniş kapsamlı bir reorganizasyon düşünüldüğü muhakkaksa da bu belgelerde doğrudan desantralizasyon ya da benzer bir terime rastlamıyoruz. Ayrıca TKP'nin tamamen merkezileştirilmesine ilişkin bir ima göze çarpmıyor, aksine yeni bir MK'nin seçimine ilişkin karar alınıyor. Bu kararın Haziran 1937'de uygulandığını görüyoruz. Tutuklanma riski altındaki Marat Moskova'ya dönerken Reşat Fuat onun yerini almak üzere Mart 1937'de Fransa'ya geçer ve Mayıs ayında Türkiye'ye dönerse de çok geçmeden tutuklanır. Bunun üzerine Şefik Hüsnü ve Marat'ın önerisiyle Hasan Âli (sekreter), Zeki Baştımar ve Eczacı Vasıf'tan oluşan üç kişilik geçici bir komite parti yönetimine atanır. Şefik Hüsnü'nün de bir süre sonra legale çıkarak Türkiye'ye dönmesi ve orada parti yönetimine girmesi kararlaştırıldığı için onun yerine Marat, KEYK'teki TKP temsilcisi olarak atanır. Şefik Hüsnü Moskova'dan Temmuz 1937'de ayrıldıysa da uzun süre Paris'te kalmak zorunda kalır ve ancak Kasım 1939'da yasal yollardan Türkiye'ye dönebilir.

Bir parti yönetimi oluşturulsa da gerek bu organın Komintern ve yerel parti unsurlarıyla ilişkileri, gerek en genel anlamda örgütlenme pratikleri açısından yeni bir döneme girildiğini vurgulamak gerekir. Teorik olarak parti yönetiminin kitle örgütlerine yönlendirilen parti üyeleriyle bağları doğrudan değil dolaylıdır. Her bir parti üyesinin parti temsilcisi (mutemedi) olarak davranıp yasal kitle örgütlenmelerinde faaliyet göstermek, partiye sempati duyan kesimleri kendi etrafına toplamakla yükümlü olduğu bu yeni örgütlenme modelinde, merkezin yerel faaliyetler üzerinde belirgin bir etkiye sahip olması beklenemez. Bir anlamda, partinin yasal ve açık faaliyet göstermeyen yegâne birimi olması beklenen Merkez Komitesi'nin yalnızca devlet ve hükümetten değil, parti militanlarından da gizli olması beklenmektedir âdeti. Üyeler ve merkez arasındaki ilişkilerin belirlenmiş (dolayısıyla güvenilir) temsilciler aracılığıyla sürdürülmesi planlanmaktadır. Bu modelde merkez görünmez hale gelirken örgüt üzerindeki kontrolü kaçınılmaz olarak azalacaktır.

Öte yandan TKP'nin bu yeni örgütlenme tarzıyla, işyeri temelli örgütlenme döneminde yerel hücrelerdeki kadrolarla birlikte Merkez Komitesi üyelerinin de sürekli olarak tutuklandığı, örgütün bu nedenle sürekli olarak güç kaybettiği önceki dönemlere oranla, polis operasyonlarına daha az açık hale gelmesi beklenir. Nitekim ele aldığımız dönemde vuku bulan Harp Okulu ve Donanma davalarında sistematik olarak parti aygıtını çökerten tutuklamaların meydana gelmediğini görüyoruz. Sonraki yılların özellikle İkinci Dünya Savaşı Dönemi'nin anti-komünist atmosferini önceleyen bu davaların ilki Nâzım Hikmet üzerinde dönen bir komploya odaklanırken, aynı anlayışla başlatılan ve ilerletilen Donanma

Davası'nın Hikmet Kıvılcımlı ve Fatma Nudiye Yalçı'nın yayın faaliyetleri çerçevesinde kurulan ilişkileri hedeflediği görülüyor.

Elimizdeki belgeler desantralizasyon döneminde TKP'nin Komintern ile bağlantı sorunları yaşadığını gösteriyor. Marat, Moskova'ya döndükten sonra henüz Haziran 1937'de verdiği raporda dahi, TKP MK Sekreteri olarak görev yaptığı iki yıl boyunca Komintern'den yalnızca üç kez mektup alabildiğinden şikâyet eder. Nisan 1939'da büyük olasılıkla KEYK'nin onayıyla Reşat Fuat'a yazdığı mektupta ise, bu defa Türkiye'den Komintern'e bilgi akışının aksadığını vurgulayarak yerel faaliyetler konusunda bilgi ister. Reşat Fuat'ın Ağustos 1939'da Marat'a cevaben yazdığı rapor, TKP merkezinin dağınık hali hakkında önemli bilgiler içermektedir. Reşat Fuat'a göre, Haziran 1937'de oluşturulan üç kişilik geçici yönetimden Hasan Âli ve Eczacı Vasıf pasifize olmuş bu arada üçüncü üye olan Zeki Baştımar'ı yönetimden dışlamıştır. Kadroların toparlanması ve taşra örgütleriyle ilişkilerin geliştirilmesinde kimi başarılar elde edildiyse de kitle örgütlerinde çalışma konusunda sorunlarla karşılaşmaktadır. Marat yaklaşık iki yıl önce benzer sorunların kaynağında parti kadrolarının sektör tutumlarının yattığını söylemekteydi. Reşat Fuat'ın raporuysa bu tutumun devam ettiğini göstermektedir. TKP ile bağlantılı işçiler arasında "Halk Partisi'ne karşı aşırı bir antipati var. Mevcut örgütlere katılmaktan kaçınıyorlar ve Halkevleri'ne gitmeyi reddediyorlar. Kendilerine bağımsız bir örgüt kurma hedefini belirlediler ve eğer buna izin verilmezse, sırf Halk Partisi liderliğindeki örgütlenmeye gitmemek için, örgütsüz kalmayı tercih ediyorlar".

Yine de bu dönemi TKP açısından tamamıyla başarısızlık olarak değerlendirmek doğru olmaz. Reşat Fuat'ın aktardıklarına bakılırsa, parti kadroları faaliyetlerini yasal mecralara kaydırmakta belirgin bir ilerleme kaydetmişler, kimi işçi örgütlerinde Halk Fırkası üyeleriyle birlikte tutum alabilmişler, özellikle taşrada yönetim aygıtlarında sorumluluk almalarına izin verilmesi de Halk Fırkası ve Halkevlerine katılabilmişlerdir. Gerek Marat'ın, gerek Reşat Fuat'ın raporları basın ve yayıncılık faaliyetlerinin TKP'nin yasal mecradaki çalışmalarının merkezinde yer aldığına işaret etmektedir ki bu alandaki sorumluluğun büyük ölçüde Sabiha Sertel'in omuzlarında olduğu görülüyor. Yine Reşat Fuat'ın verdiği önemli bir bilgi, Harp Okulu ve Donanma davalarından hüküm giyen muhalefet önderlerinden Nâzım Hikmet'in hava değişimi izniyle serbest kaldığı bir aralık partiye bağlantıya geçmiş olmasıdır. Reşat Fuat'a göre Nâzım Hikmet bu temasla birlikte önceki muhalif faaliyetlerini kınayarak partiye geri dönmüştür.

Komintern'in 7. Kongresi'nde benimsediği halk cephesi stratejisinin odağında faşizme karşı mücadele yer alıyordu ve Türkiye'de yükselen faşist hareket TKP'nin de gündemindeydi. 1930'ların sonlarında Harp Okulu ve Donanma davalarıyla tetiklenen anti-komünist mobilizasyonun itici gücü olan ırkçı çevrelerin Alman sefareti ve ülkede nüfuzunu arttıran Alman iktisadi çevreleriyle ilişkileri vurgulanmaktaydı. TKP yazışmalarında bürokrasi, ordu ve basın için-

de etkisini arttıran Alman yanlısı çevreler ve bunlarla çalışan ajanların yarat-
tığı tehdide dikkat çekiliyordu. Ancak, önce Ağustos 1939'da Nazi Almanyası
ile Sovyetler Birliği arasında imzalanan saldırmazlık antlaşması, sonra da Ekim
1939'da Türkiye'nin İngiltere ve Fransa ile imzaladığı ittifak antlaşması, faşizme
karşı Halk Partisi içindeki ilerici unsurlarla birlikte mücadele konusundaki bu
ideolojik netliği sarsar. TKP MK'nin Aralık 1939'da yayınladığı deklarasyonda,
Hitler faşizmine karşı mücadele vurgusunun yerini, İngiliz-Fransız emperyaliz-
mine ve onunla ittifak kuran Halk Partisi hükümetine karşı işçi ve emekçilerin
mücadelesi alır.

Dönemin önemli komünist kadrolarından Mehmet Bozışık'ın yıllar sonra
kaydı alınan tanıklığı, tüm bu gelişmelerin TKP liderliği içinde, özellikle Reşat
Fuat ve Zeki Başımar arasında partinin izlemesi gereken taktik ve strateji ko-
nusunda ayrılıklara yol açtığına işaret ediyor. Öyle ki Mehmet Bozışık büyük
olasılıkla 1941 yılı içinde bu türden belirsizlikleri ortadan kaldırabilmek ama-
cıyla Komintern'den görüş almak için Moskova'ya gönderilir. Bozışık'ın anlatı-
mına göre kendisi oradan, TKP'nin derhal gizliliğe geçmesi, süregiden savaşın
emperyalist boyutlarını halka ilan etmek için çalışmalar yapılması, Alman fa-
şizmine ve yerli uydularına karşı cephe politikası sürdürülmesi gibi direktiflerle
Türkiye'ye geri döner ve bunlar parti liderliği tarafından kabul edilir.

Sadece TKP değil tüm dünya komünist partileri açısından en kritik dönemeç-
lerden biri, Komintern'in 8 Haziran 1943'te resmileşen bir kararla kendini dağı-
tarak tarihe karışmasıdır. Bu sıralarda TKP MK, Şefik Hüsnü tarafından kaleme
alınan TKP Platformu başlıklı bir taslağı tartışmak üzere toplanır. Büyük olası-
lıkla bu metinden yola çıkarak hazırlanan *Partinin Görüşleri ve Dilekleri* başlıklı
bülten üyelere dağıtılır. Komintern'in dağıtıldığı günlerde TKP toparlanma ve
örgütlü faaliyete girişme çabasıdadır. Reşat Fuat'ın büyük yankı uyandıran *En
Büyük Tehlike* başlıklı broşürü Haziran-Temmuz 1943'te yayınlanır. Bunu 1944
yılında Suat Derviş'in *Niçin Sovyetler Birliği'nin Dostuyum* broşürü takip eder.
TKP, enternasyonal bir parti olan Komintern'in Türkiye seksiyonu olarak doğ-
muş, ancak Komintern ortadan kalktıktan sonra da aynı siyasal doğrultuda yola
devam etmeye karar vermiştir.

ÖN OKUMA PARÇALARI

ZEKİ BAŞTIMAR'IN TKP MK DİŞ BÜROSU 1962 KONFERANSI RAPORU'NDAN¹ VE SON SÖZÜ'NDEN²

(...) Burada Partinin 25 yıllık faaliyetini anlatmak veya işlenen hataların umumi bir tenkidini yapmak niyetinde değilim. Fakat demin de söylediğim gibi, Parti'nin bugünkü durumunun daha iyi anlaşılması için sadece bazı olaylara kısaca dokunmak gerekiyor.

Parti tarihimizde yer almış uğursuz bir kelime var: Desantralizasyon.

Bu terim burada 1937 yıllarında sorumsuz bazı kimselerin Komintern'de Türkiye için ileri sürdükleri anti-Leninist bir teklifi ifade eder. Teklif, Parti Merkez Komitesi'nin idareci rolünü hiçe indiriyor, her vilâyete bağımsız hareket etme serbestisi tanıyordu. Bu teklif daha o zaman Dimitrof tarafından reddedilmiş, fakat o sıralarda Parti Sekreteri diye memlekete dönen zatın³ anlattığına göre, vilâyetlerin daha bağımsız hareket etmeleri lüzumu da kabul edilmişti.

Ortada teşkilatı az çok tamamlanmış bir vilâyet, hatta teşkilat denebilecek bir şey yoktu. Teşkilatlı bir parti faaliyeti de yoktu. Bazı vilâyetlerde mevcut parti gruplarıyla ve dağınık partili arkadaşlarla olan irtibat kesildi. İstanbul'daki parti grupları, dağınık ve başıboş bir haldeydi. Merkez Komitesi toplanmıyor, çalışmıyordu. Sekreter, Parti işleri ve Parti hayatıyla ilgili görünmüyordu. Desantralizasyon reddedilmişti ama, tam bir dezorganizasyon, likidasyon başladı ve bu, uzun bir müddet böyle devam etti.

İkinci Dünya Harbi geldi çattı. Merkez Komitesi'nde bazı arkadaşların ısrarı ve baskısıyla ve uzun fasılalarla birkaç defa toplanan Merkez Komitesi'nin aldığı kararların hiçbirini yerine getirilmedi. Almanların Balkanlara inerek Türkiye hududuna dayanmaları, daha sonra Sovyetler Birliği'ne saldırımları, o zamanki Parti Sekreteri'nin sözde ticari bir Alman müessesesi olan Bayer'de ücretli bir memur olarak çalışmasına engel olmadı. Ve o, umumi yerlerde ve kendi evinde yapılan ahabap toplantılarına bir parti faaliyeti süsü vermekte devam etti. O devirde ve daha sonraları, faşizmin ve onu destekleyen idareci çevrelerin azgınca saldırılarına rağmen, Türk halkının gerçek sesiyle hemen hemen tek başına haykırmaktan yılmayan günlük siyasi bir gazeteyi⁴ ve onu çıkaranları kötülemek, küçümsemek, bu zatın nedense pek hoşlandığı bir şeydi.

1 TKP MK Dış Bürosu 1962 Konferansı (İstanbul: TÜSTAV Yayınları, 2002), s. 66-72.

2 Agy, s. 106-107.

3 Reşat Fuat Baraner kastediliyor.

4 Tan gazetesi kastediliyor.

Fakat işin asıl acıklı tarafı bu değil. Hudutlarımıza dayanan Hitler ordularının Türkiye'ye taarruzu muhakkak görüldüğü sıralarda, yine ancak baskıyla toplanan Merkez Komitesi'nde durum görüşülüyor. Parti'nin tutacağı yol, alacağı tedbir üzerinde duruluyor. Sekreterin ileri sürdüğü fikir ana hatlarıyla şudur: Ortada bir Sovyet-Alman anlaşması⁵ var. Almanlar'a karşı cephe almak, Sovyetler'e karşı cephe almak gibi bir durum yaratabilir. Bunun için bu işte acele bir karar almak doğru olmaz. Durumun inkişafını beklemek lazım.

Halbûki durumun beklemeye tahammülü yoktu. Fakat ileri sürülen sebep, daha doğrusu bahane, bir Komünist Partisi Merkez Komitesi'nde üzerinde durulamayacak kadar saçma ve yersizdi.

Buna rağmen, bu konuda bir karara varılamadı. Bir arkadaşın Komintern'e gönderilmesine, sarıh bir direktif istenmesine karar verildi. Gönderilen arkadaş⁶ çok geçmeden Komintern'in kesin direktifleriyle ve üstelik Türkiye'de derhal dağıtılmak üzere Komintern'ce hazırlanan bir beyanname müsveddesiyle memleket ke döndü. Faşist Almanya'nın muhtemel taarruzu karşısında halkı memleket müdafaasına çağıran bu beyanname, o zamanki Sekreter'in itirazı ile karşılandı. Türkiye'nin Almanya ile arasını büsbütün bozabileceği, durumu daha da kötüleştirebileceği bahanesiyle yayınlanmadı.

Çok geçmeden Almanlar Sovyetler'e saldırdılar.⁷ Heyecanları son haddini bulan ve Parti'den iş isteyen, iş bekleyen komünistlerin, partili grupların artan baskısına büsbütün kulak asılmaz oldu. Partililerin en kalabalık merkezi olan İstanbul'da bazı arkadaşların şahsi teşebbüsleriyle başlamış bir teşkilatlanma gayreti var. Fakat en yukarda, bu gayreti besleyecek bir kıpırdanma yok. Ankara'da kurulan yeni teşkilat henüz emekleme çağındadır ve kendi başına çalışıyor. Samsun'daki parti grubu kendi haline bırakılmıştır. Diğer vilâyetlerdeki partililer, tamamıyla dağınık ve başıboş haldedir. "Yeni Edebiyat"⁸ adlı siyasi olmayan legal haftalık gazete, parti faaliyeti diye gösterilen ve övünülen yeâne iştir.

Parti sekreteri, gizliliğe geçmesi ve parti faaliyetini gizli olarak idare etmesi için Merkez Komitesi'nin yaptığı teklifi yersiz birtakım bahanelerle kabul etmiyor ve o zamana kadar askerlik hizmetini aklından bile geçirmeyen, 1941 yılında Alman orduları Sovyet topraklarında hızla ilerlediği bir sıralarda, askere alınması

5 23 Ağustos 1939'da Moskova'da Almanya Dışişleri Bakanı J. von Ribbentrop ile Sovyet Dışişleri Bakanı V. Molotov tarafından imzalanan pakt kastediliyor.

6 Mehmet Bozışık [Feridof] kastediliyor. Dimitrov'un günlüğünde Feridov'un 8 Nisan 1941'de Moskova'ya vardığı, kendisiyle 9 Nisan'da Hükümet Evi'nde görüştüğü, 13 Nisan'da Türkiye KP'nin sorunlarının Feridov, Kolarov, Manuilski, Pieck, Suharev, Gulyaev, Marat, Vladimirov ("Personel" Şubesi) ve Helfand'ın katıldığı bir oturumda ele alındığı belirtiliyor. Georgi Dimitrov, *Günlük-2* (İstanbul: TÜSTAV Yayınları, 2004), s. 69-71. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bu kitabın BÖLÜM 8 YERİNDEN YÖNETİM DÖNEMİ VE KOMİTERNİN KAPATILMASI kısmında "Merkez Komitesi Toplantıları" başlıklı alt bölümüne bakınız.

7 22 Haziran 1941.

8 *Yeni Edebiyat* dergisi Ocak-Eylül 1937'de önce haftalık, 4. sayısından itibaren 10 günde bir, İlk Teşrin 1940 - İkinci Teşrin 1941 arasında 15 günde bir yayınlanır. Ayrıntılı bilgi için bkz. M. Bülent Varlık, *40'ların Dergileri*, Cilt 2 (İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları, 2020).

için resmî makamlara başvuruyor, bir müddet sonra da askerlik hizmetini yapmak üzere İstanbul'dan uzaklaşıyor.

1943 yılında Hitler orduları Sovyet topraklarından yüz geri edilerek kovalanmaya başlayınca, bu zat askerlik hizmetini yarıda bırakarak İstanbul'a dönüyor, evvelce reddettiği gizli çalışma teklifini bu defa kabul ediyor.

Sekreter, sözümona gizli yaşıyor, gizli çalışıyor. Sözümona diyorum, çünkü Babialı'de bir gazetede, yani polisin gözü önünde çalışan karısıyla her akşam aynı evde buluşan, aynı evde yaşayan, partili ve partisiz ahablarıyla hemen her akşam içki masası başında birleşen ve üstelik bir asker kaçağı olarak da aranan bir kimse-nin gizli çalışmasından bahsedilemez.

Bununla beraber, Komünist Partisi'nin faaliyeti bir dereceye kadar başlamış sayılabilir. Yıllarca eli kolu bağlı duran komünistlerin, kendi haline bırakılmış partili grupların, hiç değilse bir kısmı, bir dereceye kadar teşkilatlı çalışma yoluna girmiştir. Komünistlerin bile varlığından şüphe etmeye başladıkları Komünist Partisi, hiç olmazsa, komünistler arasında kendini duyuruyor. İstanbul'da bir vilâyet komitesi kuruluyor. Ankara'daki teşkilat, 1940'tan beri faaliyetine aralık vermemiştir. Canlanan yeni parti faaliyeti, bu iki vilâyetle sınırlı kalıyor. Samsun'da bir teşkilat, bir parti grubu olduğu biliniyor. Merkezle bir teması yoktur. Temas kurmak imkânları olduğu halde, nedense buna teşebbüs edilmedi.

Yeni faaliyet ancak birkaç ay sürdü. Sadece partililerin okuyacağı gizli neşriyat başlar başlamaz tevkifat da başladı. Bütün parti teşkilatı dağıldı⁹. Daha sonra da partiye bağlı ileri gençlik teşkilatı yakalandı¹⁰.

Parti faaliyetinde yeni bir duralama, aksama devri başladı. Ve bu 1947 yılına kadar sürdü.

* * *

(...) Bizim partide likidatörlüğün kökleri eskidir ve daha derindedir. Hemen hemen bütün varlığı boyunca gizli çalışmak zorunda kalan TKP'nin saflarına tesadüfen katılmış, idareciliği ele geçirmiş, işçi sınıfına yabancı unsurlar, likidatörlüğü sistemli bir şekilde beslediler, desteklediler ve Partinin gelişmesine engel oldular. (...)

1937'den 1943 yılına kadar TKP'nin merkezden idare edilen teşkilatlı bir faaliyeti olmadığı, mevcut teşkilatların başı boş bırakıldığı bir vakıa değil mi?

Yeraltı faaliyetine geçmesi Parti'ce istendiği halde bunu reddederek 1942 yılında¹¹ askere giden eski Parti sekreterinin 1943'te değil, 1942'de döndüğünü ve teşkilatlı Parti faaliyetinin bu yılda başladığını Doktor yoldaş¹² istidlalen söylüyor, daha doğrusu öyle zannediyor. Böyle de olsa, işin mahiyeti pek değişmez.

9 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Rasih Nuri İleri, *1944 TKP Davası* (İstanbul: TÜSTAV Yayınları, 2003).

10 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Rasih Nuri İleri, *1945 İGB Davası* (İstanbul: TÜSTAV Yayınları, 2003).

11 Yukarıda 1941 deniyor.

12 Dr. Hayk Açıkgöz kastediliyor.

Kaldı ki gerçek olan bu değil. Parti içinde ve hatta Parti dışında kendi başlarına çalışan dağınık ve bağımsız Parti grupları her zaman vardı. Bugün de olduğu gibi. Doktor yoldaş 1942 yılında hatta daha da evvel bu gruplardan birindeydi. Bu grup 1943 yılına kadar Parti'ye bağlı değildi, bağımsız olarak çalışıyordu. Bizim teşkilatlı parti çalışması dediğimiz bu değildir. Eli değerse ve imkân bulursa 1944 Ankara Askerî Mahkemesi'nin kararını ve savcılık iddianamesini bir daha gözden geçirmesini Doktora tavsiye ederim¹³. Eski Sekreterin askerden kaçıp İstanbul'a gelmesinin ve faaliyete başlamasının, Sovyet ordularının ufukta beliren zaferinden sonraya rastladığına, bu kararda veya Savcılık iddianamesinde bile işaret edildiğini görecektir.¹⁴

1941 yılı başlarında veya 1940 yılı sonlarında¹⁵, Alman-Sovyet anlaşmasının mahiyetini öğrenmek ve Alman ordularının Türkiye'ye taarruzu karşısında Komünist Partisinin tutumunun ne olacağı hakkında direktif almak üzere Merkez Komitesi'nden bir arkadaşın Komintern'e gönderildiği ve Türkiye'de basılıp dağıtılmak üzere Komintern'ce hazırlanan bir beyanname müsveddesiyle döndüğü, fakat bu beyannamenin basılıp dağıtılmasına eski Sekreterin yanaşmadığı bir vakıa değil mi?

* * *

ZEKİ BAŞTIMAR'IN "KOMÜNİST ENTERNASYONALİNİN VII. KONGRESİ'NİN 30'UNCU YILDÖNÜMÜ KUTLAMA TOPLANTISI" KONUŞMASINDAN¹⁶

(...) Kominter'nin VII. Kongresi sıralarında Türkiye'nin genel durumu böyleydi. Kongre partimize yeni bir faaliyet devri açacak anahtarı verdi. Parti kendine yeni bir savaş yolu tayin etti. O zamanki İsmet İnönü Hükümetinin, memleketin milli bağımsızlığına, sosyal gelişmesine hizmet eden, memleketin ve halkın yararına olan bütün icraatında aktif olarak desteklenmesine karar verdi. Partiye bağlı gizli işçi sendikaları ve gizli Komünist Gençlik Teşkilatı kaldırılarak üyeleri legal işçi ve gençlik teşkilatlarına girmekle görevlendirildi. Sekterlikle müca-

13 Dr. Hayk Açıkgöz bu davada yargılanmış ve altı ay hapis cezasına çarptırılmıştır.

14 Gerekçeli Hüküm'de şöyle deniyor: "Sanık harp senelerinde Almanlar'ın Bayer müessesesinde tercümanlık yapmış ve 1943 [1942 olmalı] yılında askere alınarak XVII. Kor. Emrine sevk edilmiş ve 29 Ağustos 1942 gününde 58'inci Topçu alayına verilmiştir. Askerî kıt'aya böylece girdikten 4 ay kadar sonra 23 Aralık 1942 gününde vazife ile İstanbul'a gelmiş ve yakalandığı 10 Mart 44 gününe kadar kıt'asına gitmeyerek asker kaçağı durumunda kalmıştır. (...) Sanık Baraner bu evde saklı iken 1943 senesinin ilkbahar aylarında eskiden tanıdığı komünist veya komünist fikirli arkadaşları ile temasa geçmiştir. Sovyet Rusya'nın Stalingrat zaferinden harbin Almanya aleyhine yeni durumlar göstermesinden ve Sovyetler'in Almanlara karşı kazandığı zaferlerden sonra Türkiye'de Komünist Partisinin kurulmasına bir hazırlık olmak üzere gizlice (Türkiye Komünist Partisinin) faaliyete geçirilmesi zamanının geldiğine kani olmuştur." Rasih Nuri İleri, *agy*, s. 104-105.

15 Yukarıdaki dipnotta belirtildiği üzere Mehmet Bozışık (Feridof) Moskova'ya 8 Nisan 1941'de ulaşmıştır.

16 *Yeni Çağ* dergisi, yıl: 1965, Sayı: 10, s. 858-864; aktaran Erden Akbulut, *Zeki Baştimar Yaşam Öyküsü, Mektuplar, Yazılar*, Genişletilmiş 2. Baskı (İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları, 2018), s. 191-196.

delenin olumlu sonuçları gerek işçi, gerekse gençlik hareketinde çok geçmeden kendini gösterdi. Sendika hareketinde sola doğru bariz bir kayma oldu. Legal solcu sendikalar ve sendika önderleri Türkiye işçi hareketinde önemli bir rol oynamaya başladılar. Gençlik hareketi canlandı. Genliėin, özellikle niversite gençliğinin inisiyatifi arttı. Evvelce aşırı nasyonalist çevrelerin etkisi altında olan bu hareketin yn değişti. İlerici gençliğin sesi daha gr çıkmağa başladı.

Harbe karşı mücadelede, geniş kitlelerle bağları zayıf olan partimiz gizli parti yayınlarıyla yetinemezdi. Legal imknlardan faydalanmağa ve sesini geniş kitlelere duyurmağa çalıştı. İlerici basında faşizme ve harbe karşı fiili ve kendi lmze göre kuvvetli bir cephe meydana geldi. Yurtsever aydınlar bu cephede önemli rol oynadılar. (...)

İSMAİL BİLEN’İN “T.K.P.’Yİ İÇİNDEN KEMİREN YIKICI AKIMLAR” YAZISINDAN¹⁷

(...) 1938-40 yılları arasında parti yeni bir sarsıntı geçirdi. 1937 yılının başında, Moskova’da okuyan S.K. üyelerinden bir kaçı memlekete döndüler. Bunlar, kominternin almış olduğu yeni bir karara göre, T.K.P.-nin teşkilat ve çalışma sistemini baştan aşağı değiştirmek gerektiğini söylediler. Bu karara göre: “Partinin komite ve höcrelerini dağıtmak, parti üyelerini sendikaların ve legal partilerin – ki, o zaman legal yalnız iktidardaki Halk partisi vardı– içine yaymak”. Memleket içinde bulunan S.K. ve “Politik Büro” bu karara yanaşmadı, işin içinde bir yanlışlık olacağını ileri sürdü. Çünkü böyle bir şey likidasyona gitmek demektir. Mesele soruldu, incelendi, gerçek ortaya çıktı.

Faşizme, reaksiyona ve harp hazırlığına karşı demokratik tek cephe kurabilmek için, Komünist partisinin bütün yurtsever, ileri çevrelerle iş birliği, dayanışma yapması, yığın teşkilatlarının içine girmesi, Halk partisinin içindeki fikir ayrılıklarından faydalanması, emperyalistlerin reaksiyonun önünde diz çökmiyen elemanların desteklenmesi bahis konusuydu. Çünkü, o sırada Celâl Bayar Başbakan olmuştu ve Hitler Almanyasıyla kucaklaşmaya gidiyordu. S.K. durumu böyle görmüştü, komintern de bunu söylemişti. Fakat o sırada, Komintern’de Türkiye işlerine karışan Valoski, gerçekten de, memlekete dönen arkadaşlara, partinin teşkilatlarının dağıtılmasına karar verildiğini söylemiş. Valeskinin bu provokasyonu anlaşıncaya kadar, yalan doğrulanıncaya kadar partide bir bakıma “silâh çat”, “ateş kes” havası, demobilizasyon havası estir. Partinin illegal yayınları bir zaman için durduruldu.

Bu fırsattan istifade eden oportünistler, (...) bütün soysuz elemanlar partiyi parçalamaya yeltendiler. Parti, bu yıkıcı akımlara karşı yeniden ayağa kalktı. Parti, bir yandan legal basından faydalandı, öbür yandan illegal bültenler çıkardı. Böylece hem partinin ana plâformunu yaydı, hem parti içinde yeniden kazan kaldırmak isteyen likidatörlerin, oportünistlerin, provokatörlerin taktiğini açığa vurdu. 1939-40 yıllarında legal çıkarılar: “[Yeni] Edebiyat” gazetesi, ideoloji alanında, yığınlara Marksist terbiye vermek işinde olumlu rol oynadı.(...)

17 Bulgaristan Devlet Arşivi, f. 1b, op. 91, d. 166, s. 66-91; aktaran Erden Akbulut, *TKP MK Genel Sekreteri İsmail Bilen Belgelerle Yaşam Öyküsü* (İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları, 2020), s. 193-213.

7. KONGRE'DEN FESHE KADAR KOMİTERN¹

I. KOMİTERN 7. KONGRESİ'NİN ÖRGÜTSEL TALİMATLARI

1934 yılında başlatılan Komintern'in yeni taktiksel yönelimi antifaşist mücadelede oluşan yeni tecrübenin değerlendirilmesi ve 7. Kongre'ye hazırlık sürecinde Komintern çalışma yöntemlerinin ve yönetiminin değiştirilmesi sorununu da gündeme getirmiştir. G. Dimitrov, İ. Stalin'e yazdığı 1 Temmuz 1934 tarihli mektupta, "Komintern'in çok farklı koşullarda bulunan 65 seksiyonunun tüm sorunlarını Moskova'dan yönetmenin imkânsız olduğu hesaba katılarak" böylesi değişikliklerin kaçınılmaz olduğunu belirtmiştir. KP'lerin daha geniş manevra alanına sahip olmasını sağlamak amacıyla Dimitrov, KEYK'nin dikkatini şu hususlara yoğunlaştırmasını önermiştir: "KEYK'nin sadece komünist hareketin genel siyasî yönetimine ağırlık vermesi, KP'lere temel siyasî ve taktiksel meselelerde ve yerelde sağlam Bolşevik yönetimler oluşturması için destek olunması ve KEYK'nin devasa bürokratik aparatını küçülterek KP'lere kadro desteği verilmesi". Bu görevlerin yerine getirilmesi için ise Komintern aparatındaki kadroların "kısmen yenilenmesi" ve Komintern yönetimi ile RKP(b) MK arasında sıkı bir bağ kurulması" gerektiğini ifade etmiştir.

Dimitrov, Stalin'e yazdığı 6 Ekim 1934 tarihi mektubunda ise, Komintern'in çalışma yöntemleri ve KEYK yapısının değiştirilmesi ile ilgili planını açıklamıştır. Bu planın ana fikri partinin yığınların mücadelesinde bağımsız, güvenilir ve kendinden emin bir yönetim oluşturmasıdır; aynı zamanda Komintern'in faaliyetlerinin ağırlığı KP'lerin içinde bulundukları durumun somut özelliklerinin ve koşullarının dikkatle incelenip hesaba katılarak formüle edilmiş siyasî ve taktiksel yaklaşım geliştirmesine verilmelidir. Seksiyonları ilgilendiren önemli ve büyük siyasî kararlar alınırken o seksiyonun yönetimi ile mutabakat sağlamanın önemi vurgulanmaktadır.

¹ Adibekov-Şahnazarova-Şirinya'nın *Organizatsionnaya Struktura Kominterna 1919-1943* (Moskova: Rosspen, 1997) kitabından özetlenerek çevrilmiştir. Biyografik bilgiler için esas olarak Lazitch-Drachkovitch'in *Biographical Dictionary of the Comintern*, (Stanford: The Hoover Institution Press, 1986), J. Gotovitch ve M. Narinski yönetiminde yayınlanan *Komintern: L'Histoire et les Hommes, Dictionnaire Biographique de l'Internationale communiste*, (Paris: Les Editions de l'Atelier, 2001) ve Pierre Broué'nin *Histoire de l'Internationale Communiste (1919-1943)*, (Paris: Librairie Arthème Fayard, 1997) kitaplarından yararlanılmıştır.

Stalin cevaben Dimitrov'un görüşlerine katıldığını, özellikle de KEYK'nin kadrolarında değişiklik yapılması planını desteklediğini ifade etmiştir.

15 Ekim 1934'te Dimitrov, Stalin'in görüşlerini de dikkate alarak, KEYK aparatının yeniden yapılanması ile ilgili önerilerini son haline getirir ve bunlar RKP(b) MK Politbürosu'nun "Parti Delegelerinin Komintern'deki Çalışmaları Hakkında Talimatlar" başlıklı kararının temelini oluşturur. Bu belgede temel vurgu RKP(b)'nin büyük önem taşıyan devasa tecrübesinin çok farklı koşullara sahip kapitalist ülkelerdeki KP'ler tarafından mekanik bir şekilde uygulanmasına dikkat edilmesi gerektiğine yönelmiştir. (...)

25 Temmuz-21 Ağustos 1935'de gerçekleşen Komintern'in 7. Kongresi'nde V. Pieck ve G. Dimitrov'un tebliğlerinde Komintern'in çalışma yöntemlerinin değiştirilmesi ve KEYK'nin örgütsel yapısının yenilenmesi hususunda somut öneriler getirilmiştir. Kongre'de KEYK faaliyetleri ile ilgili alınan kararda bu öneriler yansımaları şu şekilde bulmuştur:

- a) Çalışmaların ülkelerin somut özellik, durum ve koşulları hesaba katılarak yürütülmesi ve kural olarak KP'lerin iç örgütsel işlerine karışmaktan kaçınılması;
- b) KP'lerde Komintern kongrelerinin ve KEYK plenumlarının kararları temelinde önemli dönüm noktalarında hızla ve bağımsız olarak doğru siyasi çözümler bulup taktikler geliştirebilsin diye gerçek Bolşevik yöneticiler oluşturmak için sistematik olarak partilere yardım etmek ve kadroları eğitmek;
- c) Muhalişerine yönelik ideolojik savaşta KP'lere yardım etmek;
- d) KP'lere bir ülkenin tecrübesini diğerine mekanik olarak uygulamaya kalkmadan, somut Marksist analiz yerine şablonlara ve genel formüllere yönelmeden gerek kendi, gerekse de dünya komünist hareketinin tecrübelerini kullanmada yardımcı olmak;
- e) Komintern'in yönetim organları ile seksiyonların, önemli seksiyonların ileri gelen temsilcilerinin KEYK günlük çalışmalarına katılmasını temin ederek daha sıkı temasını sağlamak.

(...)

Komintern'de başta KEYK Genel Sekreteri ve KEYK sekreterleri olmak üzere Stalin'in güvenine sahip ve onunla ve RKP(b) MK Politbürosu'yla mutabakata varılarak seçimlerde aday gösterilmiş yeni bir yönetim organı yapısı oluşturuldu. Bu yönetimin önemli yetkilerle donatılması özellikle bu grubun RKP(b) üst yönetimiyle sıkı temas halinde olarak KEYK'de nihai karar verici makam haline geldiğini göstermektedir. Yeni yapı öyle bir hiyerarşi oluşturdu ki, RKP(b)'nin ayrıca müdahale etmesine gerek kalmadı çünkü mutabakat önceden en tepede sağlanmış oluyordu.

II. KOMİTERN YÖNETİM KURULU VE ONUN YÖNETİCİ ORGANLARI (AĞUSTOS 1935)

KEYK Üyeleri:

B. Bronkovskiy (Bortnowski) ²	Polonya KP
E. Browder ³	ABD KP
M. Cachin ⁴	Fransa KP
L. Haen ⁵	Hindîçini KP
L. D. Visser ⁶	Hollanda KP
J. Diaz ⁷	İspanya KP

- 2 Bronislaw Bortnowski, 1894 Varşova doğumlu. 1912'de lise öğrencisiyken sosyalist harekete katıldı; 1915'ten Ekim 1917 Devrimi'ne kadar Saratov'da yaşadı ve 1918'de Petrograd'da RKP(b) üyesi oldu. İç Savaş sırasında yaralandı, Sovyet hükûmetine bağlı olarak çalıştı; 1921'de Moskova'ya gitti. 1925'te 3. Kongre'den sonra sürgündeki Polonya KP içinde önemli görevler aldı. 1929'da Polonya KP'yi KEYK'de temsil etti; partisinin 5. (1930) ve 6. (1932) kongrelerinde MK ve PB üyesi seçildi. Parti sekreteri olarak Berlin'de Polonya KP'nin illegal faaliyetlerini örgütledi. Kızıl Ordu 4. Dairesi'nde (istihbarat) yabancı seksiyon şefi olarak da çalıştı. Hitler'in iktidara gelmesinin ardından Polonya KP'nin illegal merkezinin taşındığı Kopenhag'da görev yaptı. 1934'te Komintern Sekreterliği'nde çalışmaya başladı. 1935'te KEYK üyesi ve KEYK Prezidyumu yedek üyesi seçildi. 1937'de Polonya KP tasfiyesi sırasında yaşamı son buldu.
- 3 Earl Russel Browder, 1891'de Kansas Wichita'da doğdu. Genç yaşta çalışmaya başladı ve muhasebeci olarak emek hareketine katıldı. 1907-1912 arasında Sosyalist Parti'de yer aldı, 1914'te Kansas City sendika başkanlığına geldi. Aralık 1917'de ABD'nin Birinci Dünya Savaşı'na katılmasına karşı çıktığı için hapse atıldı. 1917 Ekim Devrimi'ni destekledi. 1921'de Joseph Dixon adını kullanarak Moskova'da toplanan Profintern kuruluş kongresinde ABD delegasyonuna başkanlık etti. 1922'de ABD İşçi Partisi merkez yürütme kurulu üyesi seçildi. Komintern 5. Kongresi'nde Enternasyonal Kontrol Komitesi üyesi oldu. 1927-1928'de Uzak Doğu Sekreterliği'nde çalıştı, Profintern'in Pan-Pasifik Sekreterliği'ni yürüttü. 1930'da ABD KP sekreteri seçildi ve 1945'e kadar bu görevini sürdürdü. 1936 ve 1940 Başkanlık seçimlerine komünist aday olarak katıldı. Komintern 7. Kongresi'nde KEYK ve KEYK Prezidyum üyeliğine seçildi. 1940'ta ABD KP Komintern'den çekilinceye kadar bu örgütün önde gelen bir yöneticisiydi. Nisan 1945'te ABD KP'nin dağılmasından bir yıl sonra, oportünist ve likidatör ilan edildi. Haziran 1973'te yaşama gözlerini yumdu.
- 4 Marcel Cachin, 1869'da Britanny'de doğdu. Bordeaux'da lise öğrenimi sırasında Jules Guesde'in Fransız İşçi Partisi'ne üye oldu. 1905'te Fransız sosyalistlerinin birlik kongresine katıldı. 1912'de *L'humanité* gazetesini yazı kuruluna katıldı; 1918 Ekim ayında başına geçti. 1919 ve Şubat 1920'de yapılan parti kongrelerinde merkezci tutum aldı; 1920'de Frossard ile birlikte Komintern 2. Kongresi'ne katıldı; Aralık 1920'de toplanan Tours Kongresi'nde Komintern üyeliğini savundu ve yeni kurulan Fransız KP yönetim kuruluna seçildi ve ölünceye kadar bu konumunu sürdürdü. 1920, 1924 ve 1928 seçimlerinde milletvekili seçildi. Komintern 5. ve 6. Kongreleri'nde Enternasyonal Kontrol Komisyonu üyesi oldu. 1931'de KEYK Prezidyumu'na seçildi ve bu görevini Komintern 7. Kongresi'nden sonra da sürdürdü. Savaşın sonu 1946'de yeniden milletvekili seçildi ve 1958'de ölünceye kadar milletvekili olarak kaldı.
- 5 L. Haen, Chayen, Ho Şi Minh, 19 Mayıs 1890 Kim Lieu (orta Vietnam) – Eylül 1969.
- 6 Louis de Visser, 1890'da yoksul bir Hollandalı ailede doğdu; küçük yaşta cam silici olarak çalışmaya başladı ve sendikal harekete katıldı. Üyesi olduğu Hollanda Sosyal Demokrat İşçi Partisi bölününce, 1909'da Sol Sosyal Demokrat Parti kuruluş kongresinde yer aldı ve merkez komitesine seçildi; bu parti 1919'da Hollanda KP'ye dönüştü. Komintern 5. Kongresi'nde Hollanda delegasyonu içinde yer aldı. 1926'da MOPR Genel Konseyi üyesi oldu. Komintern 6. Kongresi'nde KEYK yedek, 7. Kongre'de tam üye seçildi. Nazi işgali sırasında Hollanda KP'nin yeraltı önderlerinden biriydi; Gestapo tarafından yakalanıp Almanya'ya sürüldü ve Hamburg bombardımanı sırasında 1942'de yaşama gözlerini yumdu.
- 7 José Diaz, 1894'te İspanya'da bir fırıncının oğlu olarak doğdu. Sevilla'da sendikal harekete, 1926'da İspanya KP'ye katıldı. 1931'de Andalusia/Endülüs parti sekreteri seçildi; 1932'de Komintern'in talimatıyla KP genel sekreteri oldu. Komintern 7. Kongresi'nde KEYK üyesi seçildi, Şubat 1936 seçimlerinde Birleşik cephe'nin zaferinde partiyi yönetti. Kasım 1938'de, İspanya Cumhuriyeti'nin yıkılışından önce Moskova'ya gitti ve 1939'de Komintern Sekreterliği'ne katıldı; İspanya ve Latin Amerika'yı kapsayan Latin Sekreterliği görevini üstlendi. Mart 1943'de Tiflis'te yaşama gözlerini yumdu.

G. Dimitrov
N. Dimitrius⁸
J. Duclos⁹
Erkoli¹⁰
V. Florin¹¹
W. Foster¹²
W. Gallacher¹³

Bulgaristan KP
Yunanistan KP
Fransa KP
İtalya KP
Almanya KP
ABD KP
İngiltere KP

- 8 N. Dimitrius, Nikos Zahariyadis, 1903'te İzmit'te doğdu; çocukluğu İstanbul ve Edirne'de geçti; 1919'da liman işçisi, ardından gemici olarak çalıştı. 1921'de Yunan Komünist Gençliği'ne, 1923'te Yunan KP'ye girdi. KUTV'de eğitim gördükten sonra 1924 sonlarında Yunanistan'a döndü ve Atina'da, ardından Selanik'te komünist gençlik hareketinin başına geçti, gençlik örgütünün merkez komitesinde yer aldı. 1927'de komünist gençlik hareketinden ayrılarak Yunan KP'nin Pire, Volos ve Selanik örgütlerinde çalıştı. 1929'da 2 yıl Uluslararası Lenin Okulu'nda öğrenim gördü; 1931'de Yunanistan'a Politbüro üyesi olarak döndü. Komintern 7. Kongresi'nde Yunanistan KP'yi temsil etti ve KEYK üyesi seçildi; Aralık 1935'te Yunanistan KP Genel Sekreteri oldu. Ocak 1936'da komünist milletvekili seçildiyse de Metaxas diktatörlüğü döneminde tutuklanarak hapsedildi. Mayıs 1941'de Yunanistan'ın Naziler tarafından işgalinden sonra Dachau toplama kampına gönderildi ve Yunanistan'a ancak Mayıs 1945'te geri dönebildi. 1947'ye kadar Atina'da kaldı ancak komünist ayaklanmacılara ve Markos hükümetine katılmadı, ardından Doğu Avrupa'ya sığındı. Komünist ayaklanmanın başarısızlığı uğraması üzerine yeniden partinin başına geçti ve siyasi göçmenler arasında temizlik hareketini yönetti. 1952'de RKP(b) 19. Kongresi'nde ve 1956'da SBKP 20. Kongresi'nde Yunanistan KP'yi temsil etti. Ancak Mart 1956'da toplanan Yunanistan KP 6. Plenumu'nda genel sekreterlik ve Politbüro üyeliği görevlerinden alındı; Şubat 1957'de toplanan 7. Plenumda Merkez Komitesi'nden çıkarıldı ve partiden ihraç edildi. SSCB'ye yerleşti ve Ağustos 1973'te yaşama gözlerini yumdu.
- 9 Jacques Duclos, 1886'da doğdu; Paris'te pastacı çırağı olarak çalıştı. 1915'te askere alındı ve 1917'de Verdun Savaşı sırasında esir düştü. Özgürlüğüne kavuşmasının ardından yeni kurulan Fransız KP'ye girdi. 1924-1925'te Fransız KP'nin Bobigny'deki merkez okulunda öğrenim gördü ve 1926'da Fransız KP Merkez Komitesi'ne, 1931'de Politbüro'ya ve Sekreterliğe seçildi. 1928'de Profintern 4. Kongresi'ne katıldıktan sonra Berlin'de Batı Avrupa Bürosu'nda (WEB) Lauer adıyla çalıştı. Komintern 7. Kongresi'nde KEYK üyesi oldu. 1926, 1928 ve 1936'da milletvekili seçildi. İkinci Dünya Savaşı sırasında komünist direniş hareketini yönetti. Kurtuluşun sonra 4. Cumhuriyet boyunca milletvekilliğini sürdürdü; 1958'den sonra senatör seçildi. 1947'de Polonya'da yapılan Kominform Kuruluş Kongresi'nde Fransız KP'yi temsil etti. Ekim 1950'de Maurice Thorez'in hastalanması nedeniyle geçici genel sekreterliğe getirildi. Nisan 1975'te yaşama gözlerini yumdu.
- 10 Erkoli, Palmiro Togliatti, 1893 – Ağustos 1964.
- 11 Wilhelm Florin, 1894'te doğdu, metal işçisi olarak 1908'den itibaren sosyalist gençlik hareketi içinde yer aldı. 1918'de USP'd'ye katıldı Ekim 1920'de parti bölündüğünde, KPD ile birleşen komünistlerle birlikte hareket etti. 1924'te KPD MK üyesi ve Reichtag'a milletvekili seçildi. 1925'te KPD Ruhr bölgesi sekreteri, 1932'de Berlin-Brandenburg bölgesi parti sekreteri oldu. 1933'te Hitler'in iktidara gelmesinin ardından bir süre Berlin'de çalıştı, 1935'te Moskova'ya yerleşti. Bu arada 1931'de KEYK Prezidyum yedek üyesi, Aralık 1933'te tam üyesi oldu. Komintern 7. Kongresi'nde KEYK ve Prezidyum üyeliğinin yanı sıra Sekreterlik üyeliğine de seçildi; bu görevlerini Mayıs 1943'te Komintern dağılına kadar sürdürdü, Temmuz 1944'te yaşama gözlerini yumdu.
- 12 William Z. Foster, 1881'de Boston yakınlarında İrlandalı bir ailede doğdu. Genç yaşından itibaren aşçı, gemici, hızarıcı, meyve toplayıcı, vatman, madenci ve demiryolu işçisi olarak çalıştı. 1901-1909 arası Amerikan Sosyalist Partisi üyesi oldu; sol kanadın tasfiyesi üzerine partiden koptu ve IWW'ye katıldı 1910'da Fransa ve Almanya'da bulundu. 1921'de Amerikan KP'ye girdi ve Komintern 3. Kongresi'ne ve Profintern 1. Kongresi'ne katıldı. Profintern 2. Kongresi'nde, 1922'de merkez konsey üyesi seçildi. Komintern 5., 6. ve 7. Kongreleri'nde KEYK üyesi seçildi. 1929'da ABD KP Başkanı seçildi. 1924, 1928 ve 1932 ABD Başkanlık seçimlerinde komünist aday oldu. 1944 ve 1945'te E. Browder'ın ABD KP'nin dağıtılması önerisine karşı çıktı; ölünceye kadar partinin onursal başkanlığını sürdürdü. 1961'de yaşama gözlerini yumdu.
- 13 William Gallacher, 1881'de bir İskoç işçi ailesinde doğdu. 12 yaşında çalışmaya başladı ve makineci olarak Clyde River tersanesinde işçi hareketine katıldı. Birinci Dünya Savaşı sırasında Clyde İşçileri Komitesi başkanı oldu. Grev hareketinde yer aldı ve ilki bir yıl, ikincisi üç ay olmak üzere iki kez hapse mahkûm edildi. 1920'de Komintern 2. Kongresi'nde İşçi Partisi'nin komünistler tarafından desteklenmesine ve